

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
УДК 340.116:355/359

Коропатнік Ігор Михайлович

*доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри військового права
Військового факультету міжнародних відносин та права
Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Koropatnik Ihor

*Doctor of Science in Law, Professor,
Head of the Department of Military Law of the
Military Faculty of International Relations and Law
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0002-0493-0710*

Карелін Владислав Володимирович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри військового права,
Військового факультету міжнародних відносин та права
Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Karelin Vladyslav

*Doctor of Science in Law, Docent
Professor of the Department of Military Law of the
Military Faculty of International Relations and Law
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0002-6271-2447*

**ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВО-ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ:
ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

FEATURES OF MILITARY AND LEGAL TRAINING: CONTEMPORARY CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Анотація. У статті розглядаються аспекти підготовки фахівців в галузі військового права, зокрема врахування сучасних тенденцій та завдань, які постають перед цими фахівцями. Особливості військово-правової підготовки вказують на унікальні аспекти навчання, пов'язані з військовими нормами, міжнародним гуманітарним правом та іншими аспектами військової діяльності. Необхідність адаптації цієї підготовки до сучасних умов та вирішення актуальних завдань виникає у зв'язку із змінами у військовій сфері та суспільстві в цілому. Агресія російської федерації суттєво вплинула на парадигму підготовки та застосування Збройних Сил України та функціонування сектору безпеки і оборони в цілому. Практика застосування частин та підрозділів, реакція світового суспільства на події в Україні змусила переглянути роль та місце військових юристів в процесі планування операцій та під час їх реалізації. На передній план висвітлення подій в Україні вийшов моральний облік збройних сил обох сторін конфлікту. Сучасні виклики свідчать про те, що система військово-правової підготовки у Збройних Силах України потребує комплексного підходу до реформування.

Ключові слова: військові юристи, Збройні Сили України, вища військова освіта, вищий військовий навчальний заклад, підготовка військових кадрів, цивільно-військове співробітництво, військова поліція, операційне право.

Summary. The article examines the aspects of training specialists in the field of military law, in particular, taking into account modern trends and tasks facing these specialists. Features of military legal training indicate unique aspects of training related to military norms, international humanitarian law and other aspects of military activity. The need to adapt this training to modern

conditions and solve actual tasks arises in connection with changes in the military sphere and society as a whole.

The aggression of the Russian Federation significantly affected the paradigm of training and deployment of the Armed Forces of Ukraine and the functioning of the security and defense sector as a whole. The practice of using units and subdivisions, the reaction of the world society to the events in Ukraine forced to reconsider the role and place of military lawyers in the process of planning operations and during their implementation. The moral account of the armed forces of both sides of the conflict came to the forefront of coverage of events in Ukraine. Modern challenges indicate that the system of military-legal training in the Armed Forces of Ukraine needs a comprehensive approach to reform.

Key words: *military lawyers, Armed Forces of Ukraine, higher military education, higher military educational institution, training of military personnel, civil-military cooperation, military police, operational law.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Агресія Російської Федерації в Україні суттєво вплинула на парадигму підготовки та застосування Збройних Сил України, а також на функціонування сектору безпеки і оборони в цілому. У зв'язку з цим виникла необхідність перегляду ролі та місця військових юристів у процесі планування та реалізації операцій. Практика використання частин та підрозділів, а також реакція світового суспільства на події в Україні, змусили переглянути моральний аспект збройних сил обох сторін конфлікту. На фоні цих змін, належна підготовка військ України в контексті дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту стала критично важливою. Це вимагає вдосконалення наукових концепцій та підходів до підготовки військових кадрів, зокрема військових юристів. На передній план висвітлення подій в Україні вийшов моральний облік

збройних сил обох сторін конфлікту, який став об'єктом уваги. Партнерська діяльність заходів за кордоном та робота вітчизняних військових та вищих військових навчальних закладів набули ключового значення у вирішенні цих питань.

Проблема полягає в тому, що особливості військово-правової підготовки військових кадрів залишаються недостатньо розробленими, що може ускладнити адаптацію військових юристів до сучасних умов та вирішення актуальних завдань у військовій сфері та суспільстві загалом.

Мета статті полягає в аналізі та висвітленні особливостей військово-правової підготовки в контексті сучасних викликів, а також в розгляді перспектив розвитку цієї сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем військової освіти загалом та підготовки військових юристів здобули увагу від таких науковців, як В. С. Артамощенко [12], Д. О. Вітер [4], А.О. Вітченко [5], О.В. Мітягін [4], В.І. Осьодло [5], О.М. Сальнікова [1], А.М. Сиротенко [12] та інші. Однак масштабність висвітлення проблем розвитку військової освіти, зокрема у контексті підготовки військових юристів, не відповідає викликам сучасності. Більшість наукових праць у цій області виникла перед повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, тому не враховує сучасні реалії та виклики, що виникли у зв'язку із цим подіями.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання питання підготовки військових юристів в Україні; 2) праці вітчизняних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у сфері військової освіти в цілому та безпосередньо підготовки військових юристів в Україні. В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для характеристики процесу підготовки військових юристів в вищих військових навчальних закладах в

Україні); аналізу та синтезу (виділення окремих елементів підготовки військових юристів в вищих військових навчальних закладах в Україні); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. У 2014 році, при проведенні антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, практика ведення бойових дій показала необхідність роботи військових юристів не лише на рівні бригад (окремих батальйонів), в якості помічника командира з правової роботи (юрисконсульта), а і за іншими напрямками.

У той самий період розпочався пілотний проект створення груп цивільно-військового співробітництва, що виконували роль зв'язкового пункту між Збройними Силами України та місцевим населенням, а також органами державної влади на Сході країни. Цей етап став ключовим для розвитку військово-правової сфери, де військові юристи взяли на себе важливі функції і виклики, необхідні для ефективного функціонування в умовах складних воєнних обставин. Під час діяльності груп виявилось, що основні питання які підлягали вирішенню потребували правових знань від особового складу. Було прийнято рішення в 2018 році розпочати підготовку військових фахівців з цивільно-військового співробітництва за юридичною військово-обліковою спеціальністю (ВОС 850400). І вже офіцери першого дострокового випуску у березні 2022 впроваджували в життя норми політики захисту цивільного населення, брали участь в плануванні операцій за своїм напрямом та процедурами MDMP. На сьогодні вже створена вертикаль цивільно-військового співробітництва – від J9 в Генеральному штабі ЗСУ до окремого батальйону, переважна кількість посад в структурі потребує юридичної освіти.

Наступним наслідком ведення інтенсивних бойових дій стало збільшення кримінальних та адміністративних правопорушень скоєних військовослужбовцями, зниження рівня військової дисципліни в підрозділах, що негативно впливало на рівень боєздатності та

спроможності виконувати службово-бойові завдання. З метою локалізації та припинення росту цих негативних явищ на рівні законодавця були здійснені певні кроки – а саме внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі- КУпАП), введено нові статті – 172.10/172.2 [2], а в 2022 році було здійснені кроки по підвищенню кримінальної відповідальності військовослужбовців [3].

Враховуючі ці факти у 2016 році було прийнято рішення започаткувати підготовку військових фахівців для Військової служби правопорядку в Збройних Силах України (далі – ВСП ЗСУ), з метою комплектування Служби професійними кадрами, спроможними протидіяти військовим правопорушенням. Рішення щодо започаткування підготовки за юридичним напрямом, на нашу думку, було дуже вдалим. Військова служба правопорядку почала отримувати вмотивованих офіцерів з юридичною освітою, спроможних ефективно виконувати свої посадові обов'язки, не нехтуючи нормами права.

Слід вказати, що враховуючі наміри все ж таки завершити в цьому році процес переформатування ВСП ЗСУ у Військову поліцію та надання їм функцій досудового слідства та оперативно-розшукової діяльності, а також права розслідувати злочини скоєні військовослужбовцями російської федерації наступним етапом розвитку в системі підготовки військових юристів буде запровадження підготовки Слідчих військової поліції та оперуповноважених Військової поліції.

Згідно проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань зміцнення військової дисципліни та правопорядку у системі Міністерства оборони України» (ст. 7 Керівництво Військовою поліцією Розділу II Загальна структура, чисельність та організація діяльності Військової поліції) обов'язковою кваліфікаційною вимогою до претендентів на заміщення посад начальника Військової поліції, його заступників, керівників територіальних органів управління та

оперативних підрозділів Військової поліції є наявність у таких осіб вищої юридичної освіти.

Щодо термінів та порядку підготовки цих фахівців рішення буде прийматись у Головному управлінні ВСП ЗСУ та Генеральному штабі ЗСУ.

Підготовку фахівців у галузі права для потреб Збройних Сил України здійснює Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. В освітньо-професійних програмах закладена концепція підготовки професіоналів з поглибленим вивченням не тільки права, а й військової науки [6].

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі – ВІКНУ) є сучасним міжвідомчим, багатопрофільним, інтегрованим військовим навчальним підрозділом провідного вищого навчального закладу України, що здійснює підготовку професіоналів з повною вищою освітою для Збройних Сил України та інших силових структур сектору безпеки і оборони України (Служби безпеки України, Державної служби України з питань надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби України, Служби зовнішньої розвідки України, Національної гвардії України, Державної спеціальної служби транспорту та ін.) ВІКНУ здійснює підготовку фахівців за освітніми рівнями «бакалавр» та «магістр» за багатьма спеціальностями: правознавство, геоінформаційні системи і технології [7].

Військовий інститут має все необхідне для забезпечення підготовки військових фахівців відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників. Високотехнологічне обладнання аудиторій та лабораторій факультетів, комп'ютеризація навчального процесу та управління повсякденною діяльністю стимулює перехід на новітні педагогічні технології та ефективну систему управління Військового

інституту, зниження непродуктивних витрат, виділення необхідних ресурсів на розвиток наукових досліджень, підготовку і випуск навчальних посібників та іншої навчально-методичної літератури. Військовий інститут має окремий навчальний корпус, обладнаний необхідними для проведення навчально-виховного процесу та наукових досліджень, спортивно-оздоровчої та культурно-освітньої роботи приміщеннями, технікою та озброєнням, а також навчальним устаткуванням згідно з науково-обґрунтованими нормами. Кафедри інституту забезпечені основними зразками озброєння та військової техніки, в тому числі перспективними, електронно-обчислювальною технікою, тренажерами, лабораторним обладнанням [7].

Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – є військовим навчальним підрозділом закладу вищої освіти України, в якому починаючи з 1996 року здійснюється підготовка військових юристів для потреб Збройних Сил України та інших структур сектору безпеки і оборони України.

Підготовка здобувачів вищої освіти в Інституті проводиться за ступенями «бакалавр» та «магістр» за спеціальністю 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність» за денною формою здобуття освіти [8].

Особливостями організації освітнього процесу майбутніх офіцерів-юристів є: поєднання правничої освіти та військових навчальних компонентів — здобуття вищої освіти за ступенем бакалавр, з одночасним отриманням кваліфікації «офіцер тактичного рівня»; інноваційний підхід в організації освітньої діяльності — впровадження новітніх стандартів та навчальних технологій передового євроатлантичного досвіду підготовки військовослужбовців, призначеного вирішувати сучасний комплекс завдань забезпечення безпеки і оборони держави, військового обов'язку та військової служби, в тому числі, у бойовій обстановці; міжнародне військово-співробітництво у сфері військової освіти — урахування

європейської ідентичності українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу розвитку України, участі курсантів у постійно діючих навчальних програмах НАТО «Peer-to-peer» (протиція дезінформації) та DEEP (удосконалення військової освіти); поєднання безпосередньої та дистанційної форм взаємодії курсантів і викладачів у вигляді перенесення частини комунікацій у віртуальний простір; комплексний підхід до всебічного розвитку курсантів — об'єднання розвитку hard-skills та soft-skills, включаючи лідерські здібності для моральної, психологічної, професійної підготовки себе і підлеглого особового складу до виконання завдань за призначенням, згуртування і ведення до визначеної мети, праці як самостійно, так і в команді в мирний час та під час збройних конфліктів; викладання навчальних дисциплін професорами-візитерами закордонних університетів, представниками та експертами Міжнародного Комітету Червоного Хреста, фахівцями НАТО, співробітниками військових підрозділів Збройних Сил України [8].

Здобуваючи вищу освіту у Військово-юридичному інституті Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого курсанти оволодівають загальними і спеціальними компетентностями, а також службово-бойовими функціями, відповідно до освітніх програм, що в подальшому дозволяє їм успішно виконувати свої обов'язки на посадах за призначенням [8].

Слід констатувати що за думкою Шопіної І.М., наміри міжнародної спільноти створити спеціальний Міжнародний трибунал для притягнення до відповідальності за вчинення на території України воєнних злочинів та злочинів проти людяності, з урахуванням більших масштабів спричинення шкоди населенню України внаслідок бойових дій, міжнародна практика піде шляхом рівності та пропорційності, тобто буде здійснено притягнення до відповідальності всіх осіб, у діях яких вбачаються ознаки воєнних

злочинів і злочинів проти людяності, у тому числі й українських військовослужбовців [14].

Отже, нині постає з усією гостротою питання щодо правового захисту військовослужбовців, у першу чергу – командирів, керівників органів військового управління, які віддають накази про застосування сили. Як свідчить досвід Сполучених Штатів Америки, здійснення цього складного завдання цілком можливо у межах нового для нашої правової реальності напрямку – операційного права [10].

Як зазначає Гуцин О.О., на даний час організаційно та функціонально існуюча структура підрозділів правового забезпечення органів військового управління відповідає завданням повсякденної діяльності військ (сил). В них не передбачено функціонування спеціалізованих підрозділів із правового забезпечення діяльності, яка розпочинається під час дії правового режиму воєнного стану (з настанням збройного конфлікту) [9].

Військові юристи в межах процесу прийняття рішень повинні проводити правовий аналіз наявної інформації, щодо вибору цілей на предмет відповідності обмежень, обрання виду (типу) зброї, порядку її застосування під час ураження обраних цілей та забезпечення при цьому дотримання зокрема принципу пропорційності, правомірності поведінки із захопленими особами тощо.

Звісно, якщо командир покладається на юридичну консультацію, яка згодом виявиться неправильною або неповною, командир може нести відповідальність за будь-які протиправні дії, вчинені під час операції. Це пояснюється тим, що командири несуть остаточну відповідальність за поведінку своїх підлеглих і загальний успіх операції.

Але, з огляду на те, якщо командир діяв добросовісно та розумно покладався на юридичну консультацію юриста, це може бути враховано

при оцінці відповідальності. Однак це залежатиме від конкретних фактів і обставин справи, а також від застосованих правових стандартів [9].

Таким чином наступним етапом розвитку в системі підготовки військових юристів стане розробка напряму операційного права в межах 85 Групи ВОС.

Операційне право — це галузь військового права, яка розглядає правові питання, пов'язані з військовими операціями. Він охоплює широкий спектр юридичних тем, включаючи застосування сили, правила ведення бою, націлювання, операції із затриманням і право збройних конфліктів.

Операційне право займається забезпеченням проведення військових операцій відповідно до чинних внутрішніх і міжнародних законів, правил і політики. Це допомагає захистити права як військовослужбовців, так і цивільних осіб, а також запобігти непотрібній шкоді чи збитку.

Операційне право є важливою сферою знань для військових юристів, які консультують командирів та інший військовий персонал з юридичних питань, пов'язаних з їх діяльністю. Вони також навчають військовослужбовців правовим аспектам військових дій та забезпечують підготовку військових частин до дій відповідно до вимог законодавства.

Операційне право відіграє важливу роль у захисті прав військовослужбовців під час військових дій кількома способами.

По-перше, операційний закон передбачає правила та процедури для забезпечення справедливого та гуманного поводження з військовим персоналом під час виконання ним своїх обов'язків. Це включає вказівки щодо того, як слід поводитися із затриманими, як можна застосовувати силу та що є законною військовою ціллю. Дотримуючись цих правил, військове командування може гарантувати, що їхній персонал не піддається непотрібним ризикам або шкоді.

По-друге, операційний закон забезпечує основу для підзвітності та нагляду під час військових операцій. Військові командири та особовий склад несуть відповідальність за свої дії та можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення ними законів і правил, що регулюють військові дії. Це допомагає гарантувати, що військовий персонал не піддається свавільному чи жорстокому поводженню.

По-третє, операційне закон забезпечує механізм розгляду порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини під час військових операцій. Військовослужбовці, які вчиняють військові злочини, злочини проти людяності або інші порушення закону, можуть бути притягнуті до відповідальності через національні або міжнародні судові процеси. Це допомагає стримувати та запобігати зловживанням, а також гарантувати, що військовий персонал дотримується тих самих стандартів поведінки, що й цивільні особи.

Загалом операційне право допомагає забезпечити, щоб військовий персонал міг виконувати свої обов'язки законним і відповідальним чином, одночасно захищаючи свої власні права та права цивільних осіб, які постраждали від військових операцій.

Виходячи з викладеного цілком обґрунтованим є висновок про необхідність диференціації спеціалізації військових юристів в межах ВОС 850 на, умовно, правове забезпечення повсякденної та операційної діяльності (*OPLAW*). Подібний розподіл вже давно існує в юридичній службі (*JAGCORPS*) ЗС США. Так, наприклад, юридична служба основної структури, відповідальної за певний напрям діяльності – командування – організаційно складається із таких підрозділів: адміністративне/цивільне право; участь у судових процесах; правові консультації, правова допомога; воєнна юстиція (*особливість, що наразі не притаманна українській правовій моделі*); міжнародне/операційне право.

Як бачимо така структура відповідає основним функціям юридичної служби: правовому забезпеченню як повсякденної, так й операційної діяльності.

Операційне право (право операцій) є лише одним з багатьох сфер діяльності юридичної служби збройних сил, проте наведений нижче її зміст наявно свідчить про її комплексність, складність та необхідність виокремлення в окремий sub-institute (суб-підрозділ).

Роль командира на полі бою полягає в аналізі отриманої інформації, розумінні результатів своїх дій і за необхідності - ураженні цілей.

Військові юристи (а саме операційні юристи) відіграють невід'ємну частину процесу вибору належних цілей (та процесу "MDMP" загалом) та взаємодії під час міжнародних військових операцій. Вони також тісно співпрацюють з командиром та штабом під час: вибору цілей та оцінки розвідувальної інформації; оцінки обраних цілей на предмет їх відповідності обмеженням, встановленими міжнародним гуманітарним правом (далі - МГП)/правом збройних конфліктів (далі - ПЗК); вибору зброї/порядку застосування сили під час ураження обраних цілей.

Процес вибору цілей вимагає від командирів діяти відповідно до норм і принципів, що регулюють збройні конфлікти (встановлені Гаазькими та Женевською конвенціями). В цьому аспекті вони покладаються на спеціалізованого військового юриста, який відповідає за застосування МГП/ПЗК та надає поради щодо правильної поведінки під час воєнних дій.

Діяльність військових юристів під час MDMP спрямовано на виконання норм і принципів МГП/ПЗК з метою: обмеження завдання побічної шкоди під час вогневого ураження; захисту як комбатантів, так і некомбатантів від надмірних страждань; дотримання основних права і свобод тих, хто потрапляє в руки сторони конфлікту (наприклад,

військовополонених, поранених, хворих та цивільних осіб); сприяння відновленню миру.

Слід вказати, що остання редакція Довідника з операційного права (2020 рік, видання Центру (Школи) вивчення права Воєнно-юридичної служби Збройних Сил, штат Вірджинія) дає загальне уявлення про зміст правовідносин, що мають місце під час ведення воєнних/безпекових операцій, та кількість відповідних галузей права, що у них застосовуються. Це: правова основа застосування сили (*jus ad bellum*); джерела ПЗК; зміст основних норм і принципів МГП/ПЗК; міжнародне право прав людини; правила застосування сили (*Rules of Engagement, ROE*); структура національної безпеки та об'єднані операції; правові аспекти здійснення затримань і допитів; право, що застосовується у розвідувальній діяльності; операції у кіберпросторі; інформаційні операції; операції на суходолі, в повітрі та у морі; операції на власній території; право, що регулює міжнародні угоди; правові аспекти відшкодування шкоди; фінансове право; міжнародна гуманітарна підтримка; операції з евакуації некомбатантів; укладання угод/контрактів/договорів; правовий режим працівників цивільних контрагентів; правові аспекти операцій з цивільного захисту; застосування сил резерву; захист навколишнього природного середовища; адміністративні аспекти під час ведення операцій; правові аспекти планування операцій та правове забезпечення їх ведення; військове правосуддя.

Крім цього, з метою дотримання норм і принципів МГП/ПЗК збройними силами, розуміння та виконання особовим складом правил застосування сили, військові юристи беруть участь у розробці та виконанні навчальних та тренувальних заходів.

Цілком аналогічний підхід до змісту правових аспектів здійснення операцій передбачено й у Альянсі. Так, Юридичний довідник НАТО (друге видання, 2010) узагальнено, але максимально точно відображає правові,

політичні та практичні позиції Альянсу, та містить, зокрема, такі правові аспекти коаліційних операцій, як процес прийняття рішень, право міжнародних організацій, правове забезпечення діяльності Альянсу, ресурсні, фінансові та логістичні аспекти, правові рамки та правові основи воєнних операцій, загальні питання права збройних конфліктів, правові аспекти спеціальних операцій, дотримання прав людини під час операцій, захист навколишнього природного середовища тощо.

Крім цього, довідник містить детальний зміст правових аспектів MDMP, включаючи (додаток IV) опис спеціалізованого (правового) додатку до операційного плану/операційного наказу – основного організаційно-розпорядчого акту планування та здійснення операцій (MDMP)

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Розглянувши вищезазначене ми дійшли до таких висновків, що:

по-перше на базі Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка запроваджено з метою підготовки особового складу для потреб Центрального управління Цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України, а також для вивчення цивільно-військового співробітництва як найбільш ефективного та результативного сегменту відносин між збройними силами та суспільством і органами державної влади;

по-друге у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Військово-юридичному інституті Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого працюють на перспективу створення військової поліції, тому планово готують юристів, а саме офіцерські кадри за спеціальністю 081 «Право», спеціалізацією «Правоохоронна діяльність у Збройних Силах України». Перших 20 курсантів за цією спеціалізацією набрали до ВІКНУ влітку

2016-го і 2020 року вони вже лейтенантами поповнили ряди територіальних підрозділів Служби правопорядку.

по-третє сучасний процес MDMP, який застосовується в Альянсі, являє собою складний багатогранний процес, що включає й операційне право. Цілком очевидним є те, що обсяг суто спеціалізованих галузей права в обсязі, необхідному для якісного правового забезпечення MDMP, є абсолютно "непідйомним" для юриста, який забезпечує повсякденну діяльність тих же військ (сил).

Відповідно, цілком природнім є висновок про необхідність диференціації професійної підготовки військових юристів. Юрист – спеціаліст у повсякденній діяльності не може бути *одночасно* спеціалістом належної кваліфікації у правових аспектах воєнних операцій (*jus ad bellum* & *jus in bello*). Це різні галузі права з різними фундаментальними правовими принципами

Якісне та повноцінне правове забезпечення сучасних операцій за стандартами НАТО вбачається неможливим без виділення в окремий вид забезпечення, відповідних спеціальної підготовки та спеціалізованого навчання.

Світова практика природнім шляхом винайшла єдиний можливий ефективний спосіб якісного правового забезпечення різних сфер правового регулювання – фахова спеціалізація військових юристів в межах юридичної служби.

Необхідність фахової спеціалізації військових юристів в сучасних умовах (навчання) визначає необхідність диференційованого підходу в межах ВОС 850 та, відповідно, до такого ж підходу у навчального процесі. Пропонується окрім існуючої ВОС 850300 (*Юрисконсультська робота*) ввести ВОС 850700 (правове забезпечення підготовки та ведення операцій військ (сил) з обов'язковим врахуванням під час освітнього процесу).

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 19.09.2023).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 25.09.2023).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.09.2023).
4. Вітер Д., Мітягін О. Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи. *Військова освіта: збірник наукових праць НУОУ*. 2020. № 1(41). С. 81-90.
5. Вітченко А.О., Осьодло В.І. Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. *Наука і оборона*. 2019. № 2. С. 44-50.
6. Дудко О. Військові юристи — на вістрі законодавчих змін. *Армія інформ*. 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/10/08/vijskoviy-yurysty-na-vistri-zakonodavchyh-zmin/> (дата звернення: 25.09.2023).
7. *Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ВІКНУ): вебсайт*. URL: <https://education.profitworks.com.ua/uk/oblast-2/kievskaya/voennyj-institut-kievskogo-natsionalnogo-universitetaimeni-tarasa-shevchenko-viknu> (дата звернення: 25.09.2023).

8. *Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого: вебсайт.* URL: <https://nlu.edu.ua/instituty-fakultety/vijskovo-yurydychnyj-institut/> (дата звернення: 25.09.2023).
9. Гуцин О.О. Правове забезпечення військового процесу прийняття рішень: актуальні виклики та напрями вдосконалення. *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення: матер. наук.-практ. конф.* 23 квіт. 2021. Київ, 2021. С. 105-109.
10. Радник – уповноважений Президента України з питань забезпечення прав захисників Альона Вербицька: «Моя місія – захищати права людей». *Україна до НАТО.* URL: <https://ukrainetonato.com.ua/interviu/moia-misiia-zakhyshchaty-prava-liudey/> (дата звернення: 25.09.2023).
11. Сальнікова О., Артамощенко В. Теоретичні аспекти державного управління системою військової освіти. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 7. С. 67-71.
12. Сиротенко А.М., Артамощенко В.С. Набуття сумісності військової освіти і підготовки кадрів сил оборони на засадах якості. Національні вимоги і стандарти НАТО. *Наука і оборона.* 2021. № 1. С. 48-53.
13. Сиротенко А.М., Богунов С.О., Приходько Ю.І. Інновації в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою: поняття, сутність, спрямованість. *Наука і оборона.* 2018. № 3. С. 38–46.
14. Шопіна І. М. Поняття та принципи кадрового забезпечення управління в органах Національної поліції України. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки".* 2023. № 8. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-8-9108>.

References

1. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2014 roku № 1556-VII [On Higher Education: Law of Ukraine dated 1 July 2014 No. 1556-VII]. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
2. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 № 8073-X [Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law of Ukraine dated 07.12.1984 No. 8073-X]. (1984). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 04/05/2001. No. 2341-III]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
4. Viter, D., & Mitiahin, O. (2020). Profesionalizatsiia viiskovoi osvity v Ukraini: holovni napriamky, zmist ta perspektyvy [Professionalization of military education in Ukraine: main directions, content and prospects]. *Viiskova osvita: zbirnyk naukovykh prats NUOU – Military education: collection of scientific works of the NUOU*, 1(41), 81–90 [in Ukrainian].
5. Vitchenko, A.O., & Osodlo, V.I. (2019). Rozvytok systemy vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy v konteksti suchasnykh transformatsiinykh zmin [Development of the higher military education system of Ukraine in the context of modern transformational changes]. *Nauka i oborona – Science and Defence*, 2, 44–50 [in Ukrainian].
6. Dudko, O. (2020). Viiskovi yurysty — na vistri zakonodavchykh zmin [Military lawyers are at the forefront of legislative changes]. *Armiia*

- inform.* Retrieved from <https://armyinform.com.ua/2020/10/08/vijskoviyurysty-na-vistri-zakonodavchyh-zmin/> [in Ukrainian].
7. *Viiskovyi instytut Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (VIKNU): vebsait – Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv: website.* Retrieved from <https://education.profitworks.com.ua/uk/oblast-2/kievskaya/voennyj-institut-kievskogo-natsionalnogo-universiteta-imenitarasa-shevchenko-viknu> [in Ukrainian].
 8. *Viiskovo-yurydychny iinstytut Natsionalnoho yurydychnoho universytetu Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho: vebsait – Institute of Military Law of Yaroslav Mudryi National Law University: website.* Retrieved from <https://nlu.edu.ua/instituty-fakultety/vijskovo-yurydychnyj-institut/> [in Ukrainian].
 9. Hushchyn, O.O. (2021). *Pravove zabezpechennia viiskovoho protsesu pryiniattia rishen: aktualni vyklyky ta napriamy vdoskonalennia* [Legal support of the military decision-making process: current challenges and directions for improvement]. *Rozvytok zakonodavstva Ukrainy u sferi oborony: problem adaptatsii do standartiv NATO ta shliakhy ikh vyrishennia – Development of Ukrainian defense legislation: problems of adaptation to NATO standards and ways to solve them: materials of the scientific and practical conference* (pp. 105-109). Kyiv [in Ukrainian].
 10. Radnyk — upovnovazhenyi Prezydenta Ukrainy z pytan zabezpechennia prav zakhysnykiv Alona Verbytska: «Moia misiia – zakhyschaty prava liudei» [Alyona Verbytska, an adviser to the President of Ukraine's representative on issues of ensuring the rights of defenders: "My mission is to protect people's rights"]. *Ukraina do NATO.* Retrieved from <https://ukrainetonato.com.ua/interviu/moia-misiia-zakhyschaty-prava-liudey/> [in Ukrainian].

11. Salnikova, O., & Artamoshchenko, V. (2021). Teoretychni aspekty derzhavnoho upravlinnia systemoiu viiskovoi osvity [Theoretical aspects of state management of the military education system]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 7, 67–71 [in Ukrainian].
12. Syrotenko, A.M., & Artamoshchenko, V.S. (2021). Nabuttia sumisnosti viiskovoi osvity i pidhotovky kadriv syl oborony na zasadakh yakosti. Natsionalni vymohy i standarty NATO [Acquiring compatibility of military education and training of personnel of the defense forces on the basis of quality. NATO national requirements and standards]. *Nauka i oborona – Science and Defence*, 1, 48–53 [in Ukrainian].
13. Syrotenko, A.M., Bogunov, S.O., & Prykhodko, Yu.I. (2018). Innovatsii v systemi pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv z vyshchoiu osvitoiu: poniattia, sutnist, spriamovanist [Innovations in the system of training military specialists with higher education: concept, essence, direction]. *Nauka i oborona – Science and Defence*, 3, 38–46 [in Ukrainian].
14. Shopina, I.M. (2023). Poniattia ta pryntsypy kadrovoho zabezpechennia upravlinnia v orhanakh Natsionalnoi politsii Ukrainy [Concepts and principles of human resource management in the bodies of the National Police of Ukraine]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Serii: "Iurydychni nauky" – International Scientific Journal "Internauka". Series: "Juridical Sciences"*, 8. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-8-9108> [in Ukrainian].